

se počínajícího okolí v roce 1848. V roce 1864 přidělil papež pole misionářského působení v Mongolsku Kongregaci neposkvrněného srdce Mariina (*Congregatio Immaculati Cordis Mariae*), jejíž činnost se úspěšně rozvinula v některých ordoských chošúnech. Jejím nejslavnějším zástupcem působícím v ordoském chošúnu Otog byl Antoine Mostaert (1881–1971), který proslul svými mnohostrannými pracemi o dialektu, historii, lidové literatuře Ordosu a také národnosti Monguor v severovýchodním Chöchnúru. Vlna odporu ve Vnitřním Mongolsku proti křesťanským sborům a obcím se zvedla zvláště v souvislosti s Boxerským povstáním ve Vnitřní Číně, neboť mandžuská vláda získávala prostředky na vojenské reparace pro západní mocnosti z velké části z mongolských oblastí.

CHARČINSKÝ WANG GÜNGSANGNORBU

Proměny vnitromongolské společnosti dobře ilustruje příběh charčinského wanga Güngsangnorbu (1872–1931). Güngsangnorbu byl synem a nástupníkem Wangdúnamdžila, chošúnního nojona Západního charčinského chošúnu. Vyrůstal v paláci postaveném v čínském stylu, od útlého mládí se pod vedením soukromých učitelů vzdělával sice ve třech jazycích mongolštině, mandžuštině a čínštině, ale takřka výhradně v čínských textech. V Güngsangnorbuově mládí pobýval na dvoře jeho otce také slavný spisovatel Indžannáš, který mladého Güngsangnorbu výrazně ovlivnil. Otec Wangdúnamdžil byl rovněž typickým vnitromongolským aristokratem s klasickým čínským vzděláním, ve srovnání se svým synem je však hodnocen jako velmi přísný a bezohledný vládce.

Západní charčinský chošún bezprostředně sousedil s Vnitřní Čínou a již na konci 19. století patřil k nejsinizovanějším ve Vnitřním Mongolsku. V roce 1891 zde došlo k povstání čínských rolníků v hnutí tzv. červených čepic (*ulán malgajtn boslogo*) proti Mongolům. S podobnou hrozbou se zdejší Mongolové setkali i v době povstání Yihetuanů v roce 1900, kdy si členové místní čínské náboženské sekty stanovili za cíl vyhnání Mongolů stejně, jako bylo Boxerské povstání ve Vnitřní Číně motivované vymýcením křesťanů a vyhnáním Evropanů. Güngsangnorbu vstoupil v raném mládí do manželství s dcerou z mandžuského císařského rodu, což jej předurčilo ke snadnému kariéernímu postupu. Po smrti otce se ujal správy svého chošúnu, při níž od počátku úspěšně uplatňoval významné reformy. S reformními tendencemi se seznámil v roce 1898 při svém pobytu v Peking, kde se pohyboval v blízkém okolí reformátorů Kang Youweie, Liang Qichao a Tan Sitonga. Náhlá otcova smrt jej však odvolala domů a také jej zachránila od jistého stíhání či dokonce smrti po pádu reformního hnutí. Ve svém chošúnu s předstihem před centrálními opatřeními z Pekinga založil moderní školu, dokonce i školu pro dívky, a podporoval gramotnost. Snažil se zrovnoprávnit veškeré obyvatelstvo chošúnu. Zrušil dědičné služebné postavení nejchudších vrstev i dědičné hodnosti drobné aristokracie. Odstranil povinnost klekání a bití hlavou o zem před vrchností. Dbal na dodržování mnišské kázně, ale omezil také množství přijímaných dětí do kláštera, aby pozvedl demografický a ekonomický rozvoj regionu. Rozpustil divadelní skupinu, kterou si jeho otec speciálně vydržoval při svém dvoře. Provedl změny také ve výběru cla, modernizoval svatební zvyklosti a ve správě chošúnu podpořil kariéerní postup na základě schopností a vzdělání.

Na základě zásluh o udržení relativního klidu v čülganu Džost v době Yihetuanského povstání si v roce 1900 dovolil podat císařskému dvoru návrh na modernizaci vojska spojenou především se zvýšením pravomocí regionálních autorit ve velení lokálními jednotkami. Císař byl sice k návrhům ambiciózního mongolského vládce zdrženlivý, ale přesto Güngsangnorbuovi umožnil, aby si ve svém chošúnu prováděl moderní vojenský výcvik.

V roce 1903 se Güngsangnorbu dostal do Japonska. Na základě zkušeností z Japonska začal Güngsangnorbu systematicky vysílat ze svého chošúnu studenty do moderních škol po Číně. Z absolventů technických oborů v charčinském chošúnu vzniklo výrobní družstvo. Mezi Güngsangnorbuovy studenty patřil například Temgetü, zakladatel prvního moderního mongolského nakladatelství v Peking. Prováděl také zalesňování, přivedl do chošúnu telegrafní spojení a založil první moderní poštovní úřad poskytující zásilkové služby i pro veřejnost. Svou bohatou rodinnou knihovnu zpřístupnil veřejnosti. Redigoval a vydával také první mongolské noviny (s čínským názvem *Yingbao*, od roku 1905), které však nedošly velkého rozšíření. Na základě zkušeností z vlastního chošúnu navrhl Güngsangnorbu komplexní plán hospodářského rozvoje Mongolska, sestávající z osmi bodů: založení bank, železnice, otevření těžby, reorganizace zemědělství, obchodu a výroby, zlepšení zahraničních vztahů, zpřístupnění vzdělání, výcvik nového vojska a založení policejní služby. Tento program předložil v roce 1908 císaři, který vyslovil souhlasné stanovisko. S dalšími vnitromongolskými osvícenými aristokraty, alašanským dzasagem Daridzajá, Südzügbátarem z chošúnu Najman, chorčinským güngem Bodisungem a xinjiangským torgútským wangem Paltou, založili v Pekingu Mongolskou hospodářskou společnost, která měla podpořit tradiční hospodářskou i průmyslovou výrobu a moderní dopravu ve Vnitřním Mongolsku. Pád dynastie Qing a naděje na samostatnost Mongolska v roce 1911 však plánovanou činnost společnosti přerušily.

V roce 1909 byl Güngsangnorbu s třisetčlenným mongolským vojskem povolán do služby na mandžuský dvůr, čímž se stal jedním z nevlivnějších mongolských nojonů v Peking. V roce 1910 se stal členem Vládního poradního výboru. V době pekingského pobytu si Güngsangnorbu ujasnil své politické cíle, získal hlubší vojenské vzdělání a četné kontakty. Na konci mandžuské dynastie Güngsangnorbu nepomýšlel na svržení dynastie, ale na výraznou autonomii mongolských oblastí a takovou hospodářskou modernizaci, která by nesla rovný prospěch Mongolům i Číňanům.

13. DALAJLAMA V CHALŠE

Na počátku 20. století se Mongolům naskytlá příležitost obnovit na politické úrovni vztahy s Tibetem. Poprvé se tak stalo při útěku 13. dalajlamy ze Lhasy do Ich Chüre v letech 1904–1905, po druhé při uzavření mongolsko-tibetské smlouvy v roce 1913. Vzhledem k tomu, že se obě země nacházely v obdobné politické situaci, nepřinesly tyto snahy téměř žádný praktický dopad.

Mnich burjatského původu Agván Dordžijev (Agvándordž 1854–1937) obhájil v roce 1888 v tibetském klášteře Däpung nejvyšší mnišskou hodnost *lharamba* a následujícího roku se stal *canšavem*, učitelem buddhistické filozofie 13. dalajlamy. Dordžijev byl již tehdy člověkem značného rozhledu s pochopením pro

současné mezinárodní politické dění. V průběhu deseti let si získal hlubokou důvěru mladého dalajlamy a svými názory na něj silně působil. Agván Dordžijev si povšiml rostoucích britských nároků na Tibet a navrhl, aby se tibetští představitelé začali orientovat na Rusko. V roce 1897 jej vyslali na poznávací cestu po Číně, Rusku a Francii, při níž se v prosinci 1897 poprvé dostal na audienci k carovi. Svá zjištění následně poslal dalajlamovi po dörvötském šlechtici Ovše Orzunovovi, který šířil buddhismus mezi Kalmyky, a sám pokračoval v cestě po evropských zemích. Na konci roku 1899 dorazil zpět do Lhasy. Protože tibetští představitelé nebyli ve své orientaci na Čínu, Británii a Rusko jednotní, vyslal 13. dalajlama Agváv Dordžijeva za ruským carem podruhé. Dordžijev putoval přes Indii, Šanghaj, Nagasaki a Vladivostok a v Petrohradě se pomocí akademika Semjonova a ministra zahraničí V. N. Lambsdorffa dostal 30. září 1900 na druhou audienci u cara Mikuláše II. Novinových zpráv o Dordžijevově návštěvě si s nelibostí povšimly britské úřady. Potřetí se vydala tibetská delegace vedená Dordžijevem ze Lhasy v roce 1901 přes Indii a Cejlon. Ale podobně jako předchozí setkání, nepřinesla ani audience z 23. června 1901 žádné konkrétní sliby ruské pomoci, naopak jen vystupňovala britské podezření.

Za těchto okolností obsadilo britské vojsko pod vedením Francise Edwarda Younghusbanda Lhasu a 9. září 1904 donutilo tibetskou vládu k přijetí nerovné smlouvy, jíž se Tibetu zakazovaly jakékoli oficiální mezinárodní styky bez vědomí Velké Británie. Agván Dordžijev se na přelomu let 1903 a 1904 vrátil do Lhasy a krátce před příchodem britského vojska uprchl 30. července 1904 s 13. dalajlamou přes Chöchnúr do Ich Chüře. Po cestě se k dalajlamově družině přidával další doprovod a dalajlama byl místními mongolskými vládci a kláštery vítán. Než 14. listopadu 1904 vjel do Ich Chüře, již měsíc probíhaly pečlivé přípravy k jeho uvítání. To se kovalo ve zvláštním žlutém stanu, v němž čekal mandžuský i mongolský amban a kolem něj se tísnily davy věřících. Následně byl dalajlama nastěhován do nově postavené budovy v centru kláštera Gandantegčínling, která je v Ulánbátaru k vidění dodnes. Dževdzundamba chutagt se uvítání zdržel a poslal za sebe s chadagem *sojvona* Chančína, jehož však dalajlama odmítl přijmout, neboť čekal samotného bogda osobně. Dževdzundamba, o pět let starší než dalajlama a považující se za oficiální hlavu buddhismu vyslanou z Tibetu do Mongolska, naopak očekával, že by jej dalajlama v postavení „nezvaného uprchlíka“ měl pozdravit jako první. Podobně když v jednom z gandanských chrámů postavili dalajlamovi stoličičku před trůn dževdzundamba chutagta, nakázal ji za dalajlamovy nepřítomnosti vyhodit z chrámu a správce chrámu ztrestat. Obě události byly mnišstvem velice diskutovány a jednání dževdzundamba zároveň pobuřovalo a zároveň bylo mongolskými mnichy schvalováno. V těchto rozepřích totiž šlo oběma převtělencům hlavně o uchování své vnější autority. Ve skutečnosti se 13. dalajlama v době svého pobytu v Chüře s 8. dževdzundambem dvakrát tajně v noci setkal a prý si dlouze a s velkým porozuměním povídali. Jistě měli o čem, protože postavení Tibetu nebylo příliš vzdáleno politické situaci Mongolska. 13. dalajlama a především Agván Dordžijev zjevně zamýšleli dostat se z Ich Chüře dále do Ruska. Toho si byl vědom i ruský konzul P. M. Lessar, který se již dvacet dní před dalajlamovým příjezdem dotazoval ministra zahraničí V. N. Lambsdorffa, jak by se měl vůči dalajlamovi chovat a jak postupovat v případě, že se dalajlama pokusí dostat do Ruska. Upozornil také, že přítomnost dalajlamy může mít negativní vliv na stabilitu mongolské společnosti.

Při jeho delším pobytu by se do Mongolska nastěhovalo mnoho tibetských mnichů, založily nové kláštery, které by s původními mongolskými kláštery soupeřily, a upadla by i autorita dževdzundamba chutagta. Mandžuský dvůr dalajlamovi neprodleně přikázal vrátit se z Ich Chüře do qinghaiského Xiningu, poslal za ním qinghaiského ambana Yan Ri a lákal jej i vyhlídkou bohatých odměn, zaslanými císařskými dary a finanční hotovostí. Také všechny pohraniční hlídky dostaly příkaz dalajlamu neprodleně zadržet, pokud by hodlal hranici překročit. Ruský konzulát se naopak snažil dalajlamu v Ich Chüře pozdržet s nadějí, že by se Rusku mohl hodit pro posílení vlastní pozice v Mongolsku. Byl proto rád, když mandžuský dvůr dalajlamovi svolil setrvat v Ich Chüře až do jara 1905. Nehledě na nátlak z Pekingu a ruskou nerozhodnost, upíral dalajlama k Rusku neotřesenou naději. Přesto se na počátku roku 1905 začal dalajlama obávat, zda se náhodou Velká Británie a Rusko nedohodly na rozdělení sfér vlivu v Tibetu a Mongolsku (Батбаяр – Гомбосүрэн: 41). Dalajlamu rovněž zneklidňovalo, že ruský konzul se s ním odmítal osobně setkat a jednal prostřednictvím svého sekretáře. Přes Agvána Dordžijeva dalajlama vzkázal, že bez ruské rady nehodlá učinit z Ich Chüře další krok. V lednu 1905 přišli za dalajlamou představitelé tibetských klášterů s přáním, aby se vrátil do Tibetu, a s návrhem obrátit se o pomoc k Německu nebo Francii, ale dalajlama nadále upínal naději k Rusku.

Na jaře 1905 pekingské úřady s odkazem na uklidnění situace v Tibetu začaly požadovat dalajlamův návrat přímo do Tibetu. Zároveň dalajlamu upozornily, aby se v Mongolsku nábožensky neangažoval (nestavěl kláštery a nevyhovoval žádostem o provádění obřadů), protože se jedná o území vlivu dževdzundamba chutagta. Když dalajlama obdržel císařský termín k návratu, obrátil se prostřednictvím Dordžijeva a ruského konzulátu o spěšné ruské rozhodnutí. Ministr Lamzdorf se rozhodl pro dalajlamův návrat do Tibetu. Dalajlamovi se odejzd z Ich Chüře podařilo oddálit opět o tři měsíce, ale když i tyto uplynuly a ruský postoj se zdál stále nejasný, vyslal Agván Dordžijeva do Petrohradu. V červnu 1905 projevil zájem o setkání s dalajlamou nový ruský vyslanec v Pekingy Dmitrij Dmitrijevič Pokotilov, který Ich Chüře projížděl na své cestě do Pekingy. Pokotilov se při audienci choval nanejvýš uctivě a předal osobní dárek od cara, díky čemuž dalajlama, unavený stupňujícím se nátlakem ze strany chürenského ambana, duševně velice pookřál. Pokotilov dalajlamu povzbudil také zprávou, že Rusko oficiálně vyjádřilo kritiku britského vstupu do Tibetu. Dalajlamovo sebevědomí posílila rovněž setkání se slavným cestovatelem P. K. Kozlovem, jenž přišel k dalajlamovi na základě zvláštního pověření ruských ministerstev zahraničních věcí a vojenských záležitostí. Cílem Kozlovovy návštěvy bylo jednak otevřít dveře budoucí ruské expedici do Tibetu, a zároveň získat tajné informace o situaci v severním a východním Mongolsku. Kozlov také nabídl dalajlamovi případný ruský doprovod na cestě zpět do Tibetu. Této nabídky se dalajlama později dovolával, obezřetně ruské úřady mu ji však neposkytly. Pokotilov i Kozlov se před setkáním s dalajlamou sešli v Kjachtě s Agváv Dordžijevem a audienci u dalajlamy předem dohodli. Při svém třetím setkání s dalajlamou již mohl Kozlov dalajlamu informovat o tom, že Britové od vynucené smlouvy ustoupili a že se dalajlama může bez obav, ale také bez ruského doprovodu vrátit do Tibetu. Po Kozlovovi dalajlama opět poslal do Petrohradu ujištění o svém přátelském postoji vůči Rusku, ale zároveň jej požádal, aby pro něj v Petrohradu zjistil, jaká je reálná politika

ruského ministerstva zahraničí vůči Tibetu. Dalajlama totiž zcela ztratil důvěru jak v mandžuskou vládu v Pekingu, tak také v ruský konzulát v Ich Chüře. Na přijetí dalajlamou čekal tou dobou v Ich Chüře také ruský buddholog F. I. Ščerbatskoj, jehož dalajlama přijal hned po setkání s Pokotilovem a Kozlovem, 1. června 1905. Ščerbatského poslal do Mongolska Ruský ústav pro výzkum střední a východní Asie s čistě vědeckými cíli. Také Ščerbatskoj přišel dalajlamovi svým příchodem velice vhod, neboť pro něj překládal novinové zprávy z anglicky psaných čínských a světových novin. Prostřednictvím Ščerbatského dalajlama odeslal dopis americkému vyslanci Rockhillovi a uvažoval také o kontaktování Francie či Německa. Tou dobou také dalajlamu se svou nabídkou spojenectví kontaktovali Japonci, dalajlama se však rozhodl vyčkat, jak se vyvine postoj Ruska.

V září roku 1905 se na pozvání wanga Chanddordže a jeho učeného učitele Dandara agramby odebral dalajlama na jeho panství v centru dnešního ajmaku Bulgan. Mohl tak utéci jak před dotěrným zrakem mandžuského ambana, tak také nedůvěryhodně jednajícím ruským konzulátem a nepřátelským dževdzundamba chutagtem. Toho využívala mandžuská strana, aby argumentovala nutností dalajlamova návratu tím, že se vměšuje do chodu dževdzundambovy „diecéze“. Novým ambanem v Ich Chüře se totiž stal na místo Pu Shoua někdejší xiningský

Ministr zahraničí čín wang Chanddordž

amban Yan Ri, kterého dalajlama považoval za zaprodance dževdzundamba chutagta. Chanddordžovo panství mělo ideální polohu, protože bylo stejně daleko od Ich Chüře jako od Kjachty; k tamějším ruským zastupitelům se dalajlama začal obracet namísto chürénského konzula. Podporu dalajlamy Chanddordžovi krutě odplatil mandžuský dvůr, když jeho syna Dendzendžamce obvinil z porušení dvorského protokolu, popravil a jeho hlavu poslal v ústretu na pomoc spěchajícímu otci. Chanddordž podle vyprávění současníků v průsmyku Zhangjiakou přísahal, že všechny Číňany a Mandžuy zažene za Dlouhou zeď. V době pobytu na venkově dalajlama opět vyslal Ágván Dordžijeva k ruskému carovi s prohlášením, že dalajlama se do Tibetu nevrátí, dokud nebude zrušena nerovná smlouva s Británií a stažen mandžuský amban ze Lhasy.

V létě 1906 opustil dalajlama panství Chanddordže a vydal se na pomalou cestu do Kumbumu. Po cestě strávil tři týdny v klášteře chalchského Dzaja pandity, navštívil klášter Erden dzú a sídlo Sajn nojona. Po cestě

byl dalajlama vítán zbožným chalchským lidem, od něhož dostával darem nejlepší koně. Kláštery na jeho počest pořádaly velkolepé slavnosti a obřady *cam*. Po cestě dalajlamu doprovázel sekretář ruského konzulátu Kuzminskij, který o jeho každém kroku informoval vedení konzulátu. Mezitím došlo v Petrohradě k britsko-ruské dohodě, při níž britská strana opětovně uznala zrušení nerovné smlouvy z roku 1904, a obě strany se zavázaly do tibetských záležitostí nezasaňovat. Ruská strana přitom preferovala, aby byl dalajlama usazen v Kumbumu, odkud by mohl kromě vlády nad Tibetem ovlivňovat ve prospěch Ruska také Mongoly. Dalajlama opravdu dorazil do Kumbumu v listopadu 1906 a pobýval tam až do dubna 1908. Později byl mandžuským dvorem přemístěn na poutní místo Wutaishan. Při svém návratu do Lhasy projevil nesouhlas s činností sichuanského zemědělského vojska v Khamu a zahájil vyjednávání s Brity. Mandžuský dvůr zrušil dalajlamovu hodnost. Tento krok vyvolal nevoli i v Mongolsku a byl jedním z podnětů, který v okruhu dževdzundamba chutagta urychlil myšlenku na vyhlášení nezávislosti.

V době dalajlamovy návštěvy se údajně konala náboženská disputace mezi tibetskými učenici v dalajlamově doprovodu s hlavními osobnostmi mongolské buddhistické vzdělanosti. Sebevědomí Tibeťané v disputacích nad mongolskými lamy nikterak nevynikli a dalajlamu učenost mongolských lamů natolik zaujala, že si na zaznamenání jejich disputací nechal pořídit nahrávací zařízení. Po návratu do Tibetu záznam představil nejvzdělanějším tibetským mnichům, ale nenašel se nikdo, kdo by otázky mongolských lamů dokázal zodpovědět (Барбаяр – Гомбосүрэн 2009: 46).

KONEC MANDŽUSKÉ NADVLÁDY

Ve druhé polovině 19. století se obrovská plocha mandžuského impéria stala předmětem zájmového soupeření světových velmocí. Rychle slábnoucí mandžuský stát se prostřednictvím řady nerovných smluv stal polokoloniální zemí. Mandžuy reprezentovaná Čína ztratila své tradiční tributární země (čín. *chao gong guo*) jako Koreu a Vietnam, snažila se však pevněji uchopit moc ve svých závislých územích (*fan bu*). S tím souvisela snaha přeměnit závislá území s dosud specifickou správní strukturou na provincie s podobným systémem správy jako v provinciích Vnitřní Číny samotné. V roce 1884 byla založena provincie Xinjiang, v roce 1885 provincie Taiwan a v roce 1907 bylo staré mandžuské území rozděleno na tři provincie. Zatímco v 17. a 18. století mandžuský dvůr Mongoly cíleně podporoval, aby si upevnil jejich věrnost a vojenskou sílu, již Mandžuoové využívali při svých výbojích na západ, za současné tíživé situace ztratila někdejší podpora Mongolů pro mandžuský dvůr smysl.

Namísto toho se mandžuské úřady začaly zajímat, jak z pohledu čínského kulturního světa liduprázdné mongolské území intenzivně využít. Postupně padaly zákazy stěhování Číňanů na mongolské území a nejrůznější části především vnitromongolské stepi zabírali čínští zemědělci podporovaní nejen centrálními úřady, ale i ziskuchtivou místní mongolskou aristokracií. Důvodů proměny postoje mandžuského dvora vůči Mongolům bylo několik. Stěhování Číňanů do pohraničních oblastí mělo zabránit zabránění těchto území cizími státy. Přírodní katastrofy v čínských zemědělských oblastech na konci 19. století budily

nespokojenost a vyvolávaly rolnická povstání, která se obracela proti zahraničnímu vlivu v Číně. Řízeným stěhováním do rozlehlých a přitom úrodných jihomongolských oblastí se dařilo nelibost rolníků alespoň částečně uklidňovat. Mandžuská vláda také potřebovala co nejintenzivněji využít své území, aby získala příjmy na úhradu vojenských reparací, jež na ni uvalovaly cizí mocnosti v důsledku opakovaných válek. Mandžuoové se koncem 19. století již plně sinizovali a v mandžuském státním aparátu se tak dostali k moci Číňané, kteří se na rozdíl od Mandžůů neskrývali snahou Mongoly asimilovat.

Čím více se mandžuský stát a především Vnitřní Čína dostávaly do područí světových velmocí, tím více se v jeho podřízených zemích otevíraly dveře zahraničnímu kapitálu. Také v Mongolsku začali ztrácet čínští obchodníci svůj monopol především ve prospěch ruského obchodu. Také sami čínští obchodníci dodávali na mongolský trh stále více západního zboží proudícího do severní Číny přes Tianjin. Světové velmoci vyjma Ruska viděly rády mongolský trh jako součást čínského trhu a to se projevilo i na jejich liknavosti k mongolským snahám o samostatnost.

Mongolsko se na přelomu 19. a 20. století stalo střetem zájmu několika velmocí. Jeho strategický význam náhle vzrostl, když se jako hlavní soupeři o vliv v mandžuském impériu vyprofilovalo Rusko a Japonsko. V důsledku rusko-japonské války (1904–1905) se Mongolsko stalo nárazníkovou zónou a v tajné části následné dohody Japonska s Ruskem se Japonsko zavázalo „respektovat zvláštní zájmy Ruska ve Vnějších Mongolsku“ (Baabar 2004: 125). V odpověď na snahu Spojených států o prosazení svého zboží a kapitálu v Číně, především v Mandžusku a Mongolsku, uzavřela Velká Británie s Ruskem dohodu o rozdělení sfér k výstavbě železnic na území mandžuské říše. Rusko si tak do budoucna zajistilo výhradní právo na vybudování železnice v Mongolsku. Ačkoli Velká Británie měla o Mongolsko sama velký zájem, schvalovala ruské zájmy proto, aby si zajistila více svobody k prosazení svých zájmů v Tibetu. Francie jako spojenec Ruska rovněž podporovala ruskou politiku v Mongolsku. Německo naopak s nelibostí sledovalo rostoucí vliv Ruska a Japonska v této oblasti a podpořilo raději zájmy Pekingu. Velmoci měly obavy z možného nepředvídaného vývoje po rusko-japonské válce, a proto raději trvaly na uchování stávajícího uspořádání. Tento postoj znamenal neprorazitelnou překážku pro snahy Autonomního Mongolska o sjednocení Mongolů pod vládou chalchského bogdgegéna.

Za těchto okolností prosadili prozíravější z mandžuských dvorských hodnostářů shora řízené modernizační reformy k posílení země. Na počátku roku 1901 vznikl zvláštní úřad řídicí reformní aktivity a modernizace známá jako „nová politika“ (čín. *xinzheng*, mong. *šine dzasgín bodlogo*) zahrnující politický systém, vojsko, hospodářství i kulturu se brzy začala specifickým způsobem dotýkat také mongolských oblastí. Obvykle je „nová politika“ v Mongolsku spojována s řízeným přistěhovalectvím čínských zemědělců, které začalo zrušením stávajícího zákazu čínské migrace do Mongolska a Mandžuska v roce 1880. Hlavním heslem „nové politiky“ pro mongolské oblasti opravdu bylo „přistěhovat Číňany a upevnit pohraničí“, ale obsahovalo řadu konkrétnějších cílů. Mandžuský dvůr si při svých pozdních reformních snahách, které měly zadržet rozpad říše, uvědomil, jak nebezpečné jsou obchodní, misionářské i diplomatické a politické aktivity cizích velmocí v pohraničních oblastech a dosavadní snahu o izolaci těchto oblastí změnil v jejich rychlou kolonizaci.

Zelený (zimní) palác 8. bogdgegéna, vystavěný v letech 1893–1905

Politické cíle „nové politiky“ zahrnovaly zapojení mongolských představitelů do orgánů řídicích modernizaci. Úřad pro správu závislých území (*Lifanyuan*) se transformoval v ministerstvo *Lifanbu* a měl řídit přeměnu mongolské lokální administrativy na čínský systém úřadů řízených čínskými a případně mandžuskými úředníky. Následovat měla modernizace tradičního systému vojenské ochrany hranic sestávající z pohraničních hlídek charúlů, která by zamezila rostoucímu vlivu cizích zemí i vnitřnímu odporu. Zájmy Mongolska měly ustoupit hospodářské revitalizaci mandžuského státu. Plánoval se příliv čínských zemědělců, otevírání dolů, podpora čínského obchodu a finančních služeb i stavba železnice napříč Mongolskem. V oblasti kultury se mělo podpořit užívání čínštiny a rychlá sinizace Mongolů. Měly se zakládat čínské školy a dokonce ve vnitřním úředním styku měla mongolština nahradit čínštinu. Měla být podpořena smíšená mongolsko-čínská manželství. Patrné bylo pohrdání mongolským buddhismem a jeho představiteli, které vyvrcholilo otevřenými spory mezi dževdzundamba chutagtem a úřadem Erdeni šandzotby s vládními orgány. Mladí mniši měli být začleněni do vojska a část klášterů proměněna na vojenské základny. Jedním z hlavních kritiků buddhismu byl pozdější představitel Čínské republiky Yuan Shikai.

K šíření záměrů „nové politiky“ sloužilo dvojjazyčné čínsko-mongolské měsíční periodikum *Mongolská osvěta* (*Mongyol üge-yin bodural*) vydávané v provincii Girin (Jilin) v letech 1908–1909. Propagační jazyk periodika přesvědčoval čtenáře, že reformy „nové politiky“ mají za cíl pozvednutí životní úrovně Mongolů. Ve skutečnosti si Číňané budovali infrastrukturu jen pro vlastní potřebu, Mongolové ji nemohli nijak využít ani jí za stávajících podmínek konkurovat. Jako opozice vycházely od května 1909 v Charbinu pod ruskou patronací *Mongolské noviny*,

v jejichž redakci působil například vnitromongolský aktivista Chajsan (noviny vydávala ruská správa čínské železnice). Noviny nešetřily ostrou, ale výstižnou kritikou poměrů zapříčiněných realizací „nové politiky“. K zásadnímu prozření však přivedly politické představitele Severního Mongolska zkušenosti z Vnitřního Mongolska, kde byla migrace čínských zemědělců podporována mnohem dříve. Uskutečňování „nové politiky“ situaci Mongolů ve Vnitřním Mongolsku prudce zhoršilo a vyvolalo vlnu neúspěšného odporu. Růst čínského národního uvědomění v intelektuální oblasti rovněž silně působil na vnitromongolské vzdělance, kteří se stejně dobře orientovali jak na mongolské, tak na čínské kulturní scéně.

Ačkoli program „nové politiky“ obsahoval i body teoreticky pro Mongoly prospěšné, pod záminkou jejich realizace se prováděly zásadní kroky směřující k omezení mongolského způsobu života a mongolské kultury. Mongolové si stěžovali, že mandžuskou vládu přijali v době, kdy mandžuský císař vystupoval jako zanícený ochránce buddhismu, ale v současnosti, že kroky mandžuského dvora naopak směřují k jeho vymýcení. Poukazovali na proměňování klášterů ve vojenské kasárny, odvádění mladých mnichů do vojska. Dědičná aristokracie si stěžovala, že nedostává určený plat a materiální dávky hedvábí a zrna. Trnem v oku byla také snaha zaměnit mongolské pohraniční hlídky charúly jednotkami čínských vojáků. V roce 1900 se představitelé všech čtyř ajmaků a panství dževdzundamba chutagta obrátili na qingskou vládu, aby v severním Mongolsku zastavila těžbu zlata, ale bez úspěchu.

Nespokojenost Mongolů s omezování svých práv v Mongolsku vyvrcholila v době, kdy byl novým představitelem mandžuské říše v Severním Mongolsku jmenován amban Sando za účelem modernizace vojska. Jeho předkové pocházeli z vnitromongolského Čacharu, ale sám Sando se narodil v jihočínském Hangzhou, byl plně sinizován a jako tradičně vzdělaný čínský hodnostář se vedle úřední činnosti zajímal i o staré archeologické, především turkické památky na území Mongolska. V Chüře působil od března 1910 a záhy po svém příchodu začal prosazovat řadu kroků „nové politiky“, týkající se vzdělávání, vojska, obchodu, těžby, policejní kontroly aj. Sando založil několik institucí, Školu ke vzdělávání Mongolů (čín. *Meng yang xuetang*), Školu ruské administrativy (čín. *E shu xuetang*) k výuce ruštiny, zdravotní úřad, policejní oddíl a vojenskou školu, kterou vedl vojenský rada Tang Zaili. Náklady na vydržování těchto institucí požadoval od Mongolů. Snahou zvýšit daně odváděné ajmaky Tüšét chána, Sečen chána a panstvím dževdzundamba chutagta, mimo jiné na provoz zmíněných institucí, vyvolal Sando mezi Mongoly velkou nespokojenost. Zvláště pak Mongolové nesohlasili s dodáváním koní pro vojenskou školu.

Amban Sando se dopouštěl kroků, které si Mongolové vykládali jako nerespektování svého náboženství. Pokusil se přeměnit chürenske mnichy na vojáky a poslat je proti vnitromongolskému povstání vedeného Togtochem. Krátce po předání úřední pečeti Sandovi napadli v Ich Chüře mniši spolu s chürenskou chudinou čínský velkoobchod Deyiyun. Když amban osobně vyjel s vojskem na ochranu čínského obchodního města, povstalci se na vojsko obořili a ambana odehnali. Sando nechal v důsledku incidentu odvolat vrchního správce bogdgenových statků šandzotbu Badamdordže a eskortoval vůdce skupiny mnicha Danzana k soudu do Pekingu. Skutečnost, že Sando zamýšlel Vnější Mongolsko proměnit na čínskou provincii, potvrzovali i doboví vnější pozorovatelé.

Uskutečnění „nové politiky“ na nižší úrovni nebylo v Mongolsku myslitelné bez účasti lokální mongolské aristokracie a dalších úředníků. Zorganizování odporu proti postupu mandžuského dvora proto vzešlo z jejich řad. Posílení rozhodnou podporou a všeobecnou náboženskou autoritou dževdzundamba chutagta se hlavní představitelé mongolské aristokracie rozhodli s nadvládou mandžuské říše, kterou kdysi považovali za „vlastní“, skoncovat.

9 OBDOBÍ MONGOLSKÉ AUTONOMIE

VYHLÁŠENÍ NEZÁVISLÉHO MONGOLSKA

Hnutí za vyhlášení samostatnosti v Severním Mongolsku bylo sice přímou reakcí na provádění „nové politiky“ ambanem Sando, ale vážně se s myšlenkou nezávislosti zaobírali mongolští představitelé již o desetiletí dříve. Dževdzundamba chutagt vyslal podvkrát v letech 1898 a 1900 do Ruska jako své tajné posly da lamu Badamdordže a dzajsana Ceren-Osora. Jejich oficiálním úkolem bylo získání peněžní půjčky pro dževdzundamba chutagta, ale ve skutečnosti přinesli bogdovu žádost o ruskou vojenskou pomoc v případě snahy o osamostatnění celého mongolského území na sever od Dlouhé zdi. Na rozdíl od chalchských představitelů ruští politici vždy pod slovem Mongolsko rozuměli jen Severní Mongolsko, respektive Chalchu, a o angažování ve Vnitřním Mongolsku nikdy neuvažovali.

Hlavními nositeli myšlenky samostatnosti byli vedle dževdzundamba chutagta generál čin wang Chanddordž, da lama (administrátor) panství dževdzundamba chutagta Cerenčimed a charčinský úředník, vnitromongolský „exulant“ Chajsan. Významným iniciátorem byl také Sajn nojon Namnansüren, který v létě 1911 povzbudil dževdzundamba chutagta ke svolání všech čtyř chalchských chánů na náboženskou a společenskou slavnost *danšig nádám*. (Slavnost *danšig* se od roku 1696 konala pod patronací dževdzundamba chutagtů každé tři roky, od dob 8. dževdzundamba chutagta každý rok.) Při nádamu se konal sněm v úřadu Erdeni šandzotby, na nějž se shromáždili představitelé čtyř ajmaků, panství oficiálně uznávaných převtělenců (*šandzotbové*) a vlivní úředníci. Sněmu předsedal čin wang Chanddordž, da lama Cerenčimed, ale účastníci nedocházeli k názorové shodě. Následovalo proto tajné shromáždění v lesích pohoří Bogd úl pouze za přítomnosti čtyř chánů, Chanddordže a Cerenčimeda, kteří dospěli k nutnosti vyhlásit samostatnost pod podmínkou pomoci ze zahraničí. Bylo jmenováno nové osmičlenné poselstvo do Ruska v čele s čin wang Chanddordžem, da lamou Cerenčimedem a vnitromongolským úředníkem Chajsanem, které získalo cestovní povolení ruského konzula A. J. Millera. Poselstvo vedle oficiální prosby pod jménem dževdzundamba chutagta neslo také jednotlivé listy od čtyř chánů (Tüšet chán Dašňam, Sečen chán Nawannarin, Dzasagt chán Sodnomravan, Sajn nojon Namnansüren). Dopisy žádaly o pomoc při odtržení od říše Qing, dodání zbraní a uvedení ruského vojska do Chalchy. Zvláště požadovalo zastavení čínské zemědělské a vojenské kolonizace a do budoucna i zastavení čínského obchodu a jeho nahrazení obchodem ruským. V budoucnu Mongolové očekávali z ruské strany vybudování železnice, poštovního spojení, postupné otevření zlatých a železných dolů a založení běžných a vojenských škol.

Mongolské poselstvo odešlo z Chü-ré 17. července 1911 a od počátku srpna vyjednávalo v Petrohradě. Již před konáním sněmu mongolských nojonů, 1. července psal ruský vyslanec v Pekingu I. J. Korostovec, že ruská intervence v Mongolsku sice Rusku přinese na Dálném východě problémy, ale zároveň se pro Rusko jedná o poslední šanci, jak Mongolsko pro sebe na trvalo neztratit, protože by se jej mohly ujmout jiné velmoci (Тахибана Маото 2011: 39). Naopak představitel ruského ministerstva zahraničí A. A. Neratov se mezinárodních důsledků případné ruské intervence v Mongolsku neobával. Hospodářského významu Mongolska pro Rusko si byl dobře vědom také ministr financí V. N. Kokovcov.

Pro Rusko bylo důležité udržet na Dálném východě stabilní situaci kvůli připravované válce s Německem, a proto se jeho představitelé snažili řešení situace v Mongolsku neuspěchat. První odpověď ruské vlády na slyšení poselstva a dopisy odevzdané na ministerstvo zahraničních věcí nepřinesla Mongolům očekávaný výsledek, úspěšnější byla až další jednání posíl s jednotlivými vlivnými osobnostmi, především zástupci ministerstev. 17. srpna 1911 se k projednání mongolských záležitostí sešlo zvláštní zasedání ministrů financí, obchodu, průmyslu, zahraničí, vojska a loďstva pod vedením P. A. Stolypina, na němž si ruští představitelé ujasnili svůj postoj vůči Mongolsku. Zasedání se usneslo, že „mongolská otázka je pro nás velice užitečná. ... Aniž bychom aktivně zasahovali do mongolských problémů ... budeme dělat prostředníka mezi dvěma stranami [Mongolskem a státem Qing], a aniž bychom narušili vztah suzerenity Mongolska vůči Qingům, podpoříme naděje Mongolů, chtějících chránit stav svého národa, diplomatickou cestou“ (Урангя 2006: 32). Na mongolské žádosti tedy reagovali rezervovaně s odkazem na nedostatečnou připravenost Mongolů k vyhlášení samostatnosti. Vyjádřili však ochotu vojensky zajistit, aby Čína nadále nezasahovala do mongolských vnitřních záležitostí. A. A. Neratov skutečně 19. srpna 1911 nařídil vyslanci I. J. Korostovcovi, aby qingské vládě vyjádřil nesouhlas se snahou přeměnit Chalchu na čínskou provincii, zemědělskou kolonizací, jakož i vojenskými a správními reformami v Chalše. Zdůraznil, že vojenské reformy v Chalše chápe Rusko jako ohrožení své pohraniční bezpečnosti. Korostovec se na qingské ministerstvo zahraničí obrátil 28. srpna s doporučením vojenská cvičení a čínskou kolonizaci v Chalše zastavit. Qingská vláda sice zamítavě odpověděla, že účelem reform v Chalše je rozvoj kultury a hospodářství a ruské zájmy nikterak neohrožují, ale

8. dževdzundamba chutagt (bogdchán) jako vládce Autonomního Mongolska

zároveň 3. září obeslala ambany v Ich Chüře, Uliastaji a Chovdu, aby postupovali nanejvýš obezřetně a 25. listopadu dokonce vojenskou školu v Ich Chüře zcela zrušila. Ruská strana v důsledku srpnových jednání posílila vojsko při ruském konzulárním úřadě v Chüře o 200 vojáků. Inspirativní bylo pro chalchské vyslance také setkání s burjatským chambo Agván Dordžijevem, s nímž diskutovali o budoucí podobě samostatného Mongolska.

Mandžuský amban se o utajované výpravě záhy doslechl a vypsal odměnu za dopadení Chanddordže, který se tak na zpáteční cestě po několik měsíců musel skrývat v Kjachtě a v blízkosti severních mongolských hranic. V Kjachtě zůstal také Chajsan, Cerendordž se v předstihu na naléhání dževdzundamba chutagta v tajnosti vrátil na své panství. Amban v Chüře poručil vojensky obklíčit a strážit palác dževdzundamba a mongolské nojony dočasně zastránil natolik, že stáhli svou žádost o nové ruské zbraně. Postup komplikoval také názorový nesoulad mezi Chanddordžem a dalšími dvěma členy poselstva. Dževdzundamba však na ambanovo naléhání důrazně odpověděl, že příkaz k návratu Chanddordže vydá pouze pod podmínkou úplného zrušení reformy „nové politiky“ v Mongolsku, stáhnutí čínského vojska z Ich Chüře a beztrestnosti posílů do Ruska. Mandžuská vláda opravdu na hlášení z Ich Chüře reagovala telegramem, aby se kritizované reformy „prováděly pozvolna“, získávala si tím však pouze čas. Také do Ruska qingská vláda oznámila, že politické a vojenské změny v Mongolsku zastavila, odvolala dokonce správce čínské přípravné vojenské posádky v Ich Chüře Tang Zailiho a záhy povolila i její rozpuštění. Za těchto uvolněných okolností se Chanddordž s Chajsanem z Ruska potajnu vrátili do Mongolska, kde začali připravovat vyhlášení samostatnosti.

Dne 28. listopadu 1911 se mongolští nojoni a vysocí lamové obrátili dopisem na dževdzundamba chutagta, jak se zachovat v době, kdy moc qingské říše den ze dne slabne a v jižní Číně vítězí proti qingské revoluce. Dževdzundamba odpověděl ve veřejném prohlášení, že „žádná věc nemá neomezeného trvání“ a že nastal čas, aby se všichni Mongolové sjednotili. 30. listopadu 1911 byla vyhlášena v Ich Chüře prozatímní vláda v čele s Tüšé güngem Čagdardžavem, džün wang Gombosürenem a čin wang Chanddordžem. Ve skutečnosti však tento okruh lidí tvořil neoficiální vládu již od letního tajného setkání s dževdzundamba chutagtem. Téhož dne doručili ambanovi rozkaz dževdzundamba chutagta o vyhoštění jeho samého, čínských úředníků a vojáků z Mongolska ve tří denní lhůtě. Prozatímní vláda 1. prosince vydala prohlášení o samostatnosti Mongolska. Amban Sando se nejprve v úleku ukryl na ruském konzulátu, odkud jej 4. prosince ozbrojený doprovod atamana Semjonova odvedl přes Kjachtu na čínské území. Prostředků na sebeobranu amban Sando neměl žádných, čínských vojáků bylo tehdy v Ich Chüře jen 130, zatímco mongolské vojsko čítalo 4000 a ruské 1000 vojáků (ruský konzul V. N. Lavdovskij in Ташибана Макого 2011: 50). Úřad ambana byl zrušen a prozatímní vláda zabavila jeho vybavení. Archiv ambanátu se díky mírovému převzetí zachoval v takřka neporušeném stavu. Vyhnáním ambana převzala jeho pravomoci prozatímní vláda v počtu šesti osob: da Tüšé güng Čagdardžav, da džün wang Gombosüren, chevej bejse Gombosüren, wang Cedensonom, güng Namsraj a da lam Cerenčimed. Čin wang Chanddordž se v té chvíli ještě nacházel mimo Ich Chüře. Všichni tito představitelé pocházeli z ajmaků Tüšét chána nebo Sečen chána a jen na tyto dva ajmaky se zprvu vztahovala moc prozatímní vlády, protože náležely pod přímou pravomoc mandžuského ambana v Ich Chüře, zatímco zbylé dva ajmaky spadaly

pod ambanát v Uliastaji. Na Bogdchánovo svolání nojonům všech čtyř chalchských ajmaků (1. prosince 1911) se však začali k nové vládě přihlašovat i nojonové západních ajmaků. Dobovým pozorovatelům však neunikla jistá liknavost západochalchských nojonů a otevřený nesouhlas ze strany Dzasagt chána.

29. prosince 1911 se konalo slavnostní prohlášení dževdzundamba chutagta chánem. Den zvolili lamové na základě pečlivé věštby. Celý obřad byl předem podrobně připraven včetně nových státních pečeti, vlajky a oděvů. Bogdchánovu manželku, královnu Dondogdulam, prohlásili za jeden ze sedmi královských pokladů a obdařili titulem „Dákiní matka státu“. Jen coby uznaná reinkarnace buddhistického božstva se totiž mohla postavit po boku mnicha – dževdzundamba. Intronizace byla spojena s potvrzováním dosavadních a udělováním nových dědičných hodností jednotlivým lokálním vládcům ajmaků a chošúnů. Současně s intronizací dževdzundamba chutagta zahájila svou činnost také oficiální ministerstva, jejichž představitelé vytvořili novou vládu. Ministrem vnitra se stal Cerenčimed, ministrem zahraničí Chanddordž, ministrem obrany Gombosüren, ministrem financí Čagdardžav a ministrem spravedlnosti Namsraj. Rozhodovací pravomoci ministerstva vnitra byly nejvyšší a Cerenčimed s Chajsanem měli v prvním období mongolské autonomie zásadní vliv na mongolskou politiku.

Mongolská vláda zrušila užívání mandžuské panovnické éry (poslední éru císaře Puyiho *Chevt jos*) a zavedla mongolskou éru „Mnohými vyvýšeného“ (*Olnó örgögdsen*), která byla zároveň honorifikačním titulem chána. Název éry měl původ v tibetské variantě indické buddhistické mytologie, kde „mnohými vyvýšený“ bylo původně tibetské jméno (*mang-pos bkur-pa*) prvního indického mýtického krále Maha-samadhi. Intronizaci Bogdchána znamenalo kromě mongolských zdrojů množství zpráv ruského konzulátu a především ruských pozorovatelů. V průběhu roku 1912 o dění v Mongolsku začal psát ruský a spoře také zahraniční tisk.

Mongolští představitelé v Ich Chüře, neznalí tvrdých pravidel dobové mezinárodní diplomacie, chápali události na konci roku 1911 jako dosažení skutečné samostatnosti (*tusgár togtol*). Rusové se však od počátku k situaci Mongolska vyslovovali opatrně. Počátkem února 1912 se mongolští představitelé sešli s konzulem V. Ljubou. Došli sice k „názorové jednotě“, nicméně Ljuba vzápětí v telegrafickém hlášení hovořil jen o autonomii. Ljuba doporučoval zabezpečit mongolskou vnitřní autonomii rusko-čínskou smlouvou a směřovat k rovnoměrnému čínskému a mongolskému zastoupení v Mongolsku z hlediska ochrany

Královna Dondogdulam

před vměšováním třetí země a zachování ruských a čínských obchodních zájmů. Ruské ministerstvo zahraničí také brzy konzula upozornilo, že nepodpoří snahy Chalchů o osvobození Jižního Mongolska. Ani společný rusko-čínský protektorát nad Chalchou nebyl z hlediska ruského ministerstva přijatelným řešením. Naopak za žádoucí považoval zachování vnějšího svazku Chalchy s Čínou a vnitřní autonomii garantovanou Ruskem.

Také sesazení uliastajského ambana vedené z Ich Chüre vyslaným Dalaj günem proběhlo velmi hladce. Jakmile se většinou neozbrojení Mongolové seskupili u brány uliastajské pevnosti, amban se zalekl a požádal ruského konzula o kozáckou ochranu. Vojenská posádka se mezitím začala evakuovat částečně přes Urgu a částečně rovnou do Číny. Teprve po dalších výhrůžkách si amban usazený na dvoře ruského konzulátu vyprosil od Mongolů několik velbloudů na cestu a odejel přes Koš-Agač.

VZTAHY S ČÍNOU V ROCE 1912

Mongolská vláda oznámila vyhlášení samostatnosti qingských ministerstvem vnitřní a zahraničí telegraficky 30. prosince 1911. V den intronizace bogdgegěna se však v Nankingu konala volba Sunjatsena za prezidenta Čínské republiky, kterou Sunjatsen 2. ledna 1912 definoval jako spojení všech pěti národů vymanivších se z moci mandžuské dynastie.

Dne 30. ledna 1912 vyhlásila qingská vláda jménem císaře, že Mongolům poskytne rovná práva s Číňany, což přimělo některé z mongolských aristokratů sídlících v Pekingu udržet podmíněnou lojalitu Mandžům i tváří v tvář sílící čínské revoluci (např. Čin wang Najant z ajmaku Sajn nojon chána) až do jeho konce. Teprve po pádu císařství (14. 2. 1912) se přihlásili k Čínské republice. V Pekingu byl založen Výbor pro záležitosti Mongolska a Tibetu umístěný v budově dřívějšího Úřadu pro správu závislých území (*Lifanyuan*), za jehož ředitele byl pozván charčinský wang Güngsangnorbu, který se přes svou dosavadní účast v boji o samostatnost nechal přesvědčit slovy o rovnosti všech národností v nové Čínské republice a tento názor proklamoval i v telegramech zasílaných na příkaz Sunjatsena do Mongolska. Čínská ústava z 10. března 1912 prohlásila Severní i Jižní Mongolsko, Tibet a Chöchnúr za součásti Čínské republiky.

Yuan Shikai v telegramu ze dne 16. března 1912 ujišťoval dževdzundamba chutagta o nereálnosti samostatné existence Mongolů, k jejichž rozvoji a rozkvětu může dojít jen v rámci Čínské republiky. Bogdgegén 25. března odpověděl zamítavým telegramem, který vyjádřil očekávání, že mongolská nezávislost bude brzy uznána mezinárodním jednáním. V průběhu roku 1912 vysílala pekingská vláda dvakrát své zástupce k jednání v Nislel Chüre, jejichž přesvědčování však Mongolové jednoznačně odmítli. Severním Mongolům se tak samostatnost Mongolska jevila konečnou skutečností.

HLAVNÍ PŘEDSTAVITELÉ AUTONOMNÍHO MONGOLSKA

Tüšé güň Čagdardžav byl dědičným vládcem gobijského chošúnu Tüšét wanga s centrem v Delgerchangaji v dnešním ajmaku Dundgoví. Čagdardžav od roku 1900 zastával úřad druhého velitele ajmačního čülganu a v roce 1909 povýšil do funkce velitele čülganu. V první mongolské vládě zastával funkci ministra fi-

nancí. V roce 1915 vystupoval jako plnomocný zástupce mongolské vlády na jednáních v Kjachtě a krátce po návratu zemřel za nejasných okolností.

Da lam Cerenčimed se narodil v roce 1872 v prosté rodině poddaných dževdzundamba chutagta. Od mládí vyrůstal v klášteře, ale vedle tibetštiny ovládl písmem i literární mongolštinu, díky čemuž se na přelomu století stal pomocným písařem úřadu Erdeni šandzotby. Díky své pili a schopnostem se stal da lamou (administrátorem kláštera) a později šandzotbou (správcem majetků kláštera) Ich Chüre. Po léta byl blízkým přítelem günga Chajšana, v souladu s nímž pracoval i později na nejdůležitějších z mongolských úřadů – ministerstvu vnitřní. V roce 1912 měl da lam Cerenčimed největší váhu u dževdzundamba chutagta, což vzhledem k jeho prostému původu zneklidňovalo aristokracii. Brzy se Cerenčimed znelíbil i ruským představitelům, museli však uznat jeho politické kvality. Cerenčimed zemřel nemocen při služební cestě do Uvsu, kde pro něj Bogdchán nechal v roce 1914 postavit pamětní stélu. Cerenčimed je hodnocen jako velmi zásadový vlastenec, který nikdy dobrovolně nesouhlasil, aby jakákoli cizí země získala v Mongolsku příliš velký vliv.

Erdeni wang Chanddordž (1869–1915) působil od roku 1900 jako pomocný generál ajmaku Tüšét chána. Na konci listopadu 1911 odejel Chanddordž svolávat vojsko po svém ajmaku a po příchodu do Chüre se podařilo vyhnat mandžuského ambana bez boje. Na přelomu let 1912 a 1913 vykonal významnou státní návštěvu v Rusku a byl přijat jako vysoký diplomat. Zahynul náhle na jaře 1915 na ledě řeky Dund gol v Ich Chüre.

Güng Chajsan (1862/63–1917) pocházel z chošúnu Charčín wanga Güngsangnorbua ve vnitromongolském čülganu Džost (Džosutu). Vedl mongolský odboj proti čínským migrantům zabírajícím s podporou vlády mongolská území na východě Vnitřního Mongolska. Do Ich Chüre přišel v roce 1907 a záhy si získal důvěru mongolských iniciátorů snah o samostatnost. Při intronizaci Bogdchána byl vyznamenán dědičným titulem a majetkem v Chalše a úřednickým postem na ministerstvu vnitřní. V roce 1912 pracoval jako rádce Džalchandz chutagta Damdinbadzara v době osvobozování Chovdu, za což získal titul Tüšé güng. Při osvobozování Vnitřního Mongolska na počátku roku 1913 získal hodnost vrchního velitele. V důsledku Kjachtské smlouvy se společně s dalšími vnitromongolskými nojony vrátil do Vnitřního Mongolska.

Erdene dalaj Džün wang Gombosüren byl mladým dědičným vládcem chošúnu na území dnešního ajmaku Süchbátar, sumu Erdenecagán. Za svou klíčovou

Ministr vnitřní da lam Cerenčimed

účasť na vyhlásení samostatného Mongolska byl pověřen úřadem ministra pro vojenské záležitosti. Historikové blíže jeho činnost nepopisují. Zemřel v roce 1914.

Čin wang Cedensonom (1881–?) pracoval jako zástupce ministra ministerstva vnitra a v letech 1916–1919 jako zástupce ministra zahraničních věcí. Cedensonom byl dědičným vládcem velkého chošúnu Dalaj čojnchora s centrem v dnešním sumu Tosoncengel v Dzavchanu. Od roku 1902 působil při uliastajském ambanátu jako *chúvín sajd*. Byl znám svou tibetskou i mandžusko-čínskou vzdělaností a aktivním vystupováním ve státním churalu. V roce 1921 podpořil revoluci.

Güing Namsraj (1876–?), dědičný vládce chošúnu Erdene dzasaga v Tüšét chán ajmaku, zastával úřad ministra spravedlnosti. V roce 1915 požádal ze zdravotních důvodů o uvolnění z ministerského úřadu, zůstal však nadále rádcem (*šadar sajd*) dževdzundamba chutagta.

SNAHY O SJEDNOCENÍ MONGOLŮ

Prozatímní vláda v Ich Chüéré vydala již 6. prosince 1911 prohlášení adresované představitelům všech mongolských „vnitřních i vnějších“ čúlganů. Hned dalšího dne následovala výzva Mongolům do Šilín golu, Ulánčabu, Ich džú, Alaša, Darigangy a Bargy, aby do Ich Chüéré hlásili, pokud by se na jejich území objevilo nějaké nebezpečí. Jednalo se o oblasti tvořící jižní a východní hranici s Chalchou. Vyhlášení samostatného Mongolska v Chalše si ve Vnitřním Mongolsku, především v jeho východní části, získalo širší ohlas po abdikaci mandžuského císaře 12. února 1912. Nejvlivnějším vnitromongolským politikem té doby byl charčinský Güngsangnorbu, který v roce 1912 uspořádal ve městě Ulánchadu jednání zástupců čúlganů Džost a Džú uda. Güngsangnorbu se snažil hledat v průběhu doby nejúčinnější řešení, jak chránit zájmy Vnitřních Mongolů, ale jednostranný příklon mongolské vlády v Ich Chüéré k Rusku nepovažoval za bezpečný.

První odpověď na výzvy mongolské vlády přišla z Chölönbujru. Generální správce (*bügdín darga*) chölönbujrských Ööletů Shengfu se spolu s dalšími nojony přihlásil k nové mongolské vládě a vyslal generálního správce Solonského chošúnu, Cend günga, do Ich Chüéré. Samostatně přišli do Ich Chüéré také zástupci chölönbujrských Bargů v čele se somoním dzangem Damdinsürenem, kterého bogdgegen povýšil do hodnosti *güing – pomocník státu*.

Další ohlas přišel z čúlganu Šilín gol. 2. února 1912 se na stranu chüérénské vlády přidal správce Východního chošúnu Chúčidů Selnentodžil, jenž dokonce s částí svého chošúnu překočoval na území ajmaku Secen chána. 27. února 1912 podpořil vládu v Ich Chüéré také Západní chošún Chúčidů. Velitel šilíngolského čúlganu Jansandžav (také zvaný Jansan) chtěl navázat dobré vztahy s nově vzniklou vládou Čínské republiky a vládě v Ich Chüéré se snažil všelijak překážet v šíření jejího vlivu v Šilín golu. 28. října 1912 chalchské vojsko Jansandžava zajalo a internovalo v Ich Chüéré. Chalchové poté Jansandžava v Ich Chüéré donutili, aby vyhlásil svou loajalitu mongolské vládě. Mongolská vláda poslala ostatním představitelům šilíngolských chošúnů ultimátum, že je potká stejný osud jako Jansandžava, pokud se dobrovolně nepodřídí. Všechna deset chošúnů opravdu koncem roku 1912 vystavilo dopisy vyjadřující podporu chüérénské vládě, které 11. ledna

1913 společně doručili do Ich Chüéré. Chalchové svůj nátlak na získání Šilín golu a potažmo dalších jihomongolských území zesílili po uzavření Rusko-mongolské smlouvy, aby reálný geografický rozsah pojmu „Mongolsko“ v textu smlouvy co nejvíce rozšířili a dosáhli uznání nároků na větší území než jen Chalchu a Chovdské pohraničí. Šilín gol byl jako příhraniční oblast na cestě z Chalchy do Pekingu pro Chalchu zvláště důležitým územím, avšak ruští představitelé dobře věděli, že východní část Šilín golu spadá do japonské zájmové zóny.

Na západě byla situace složitější. Nojon v Alaša si hned v lednu 1912 stěžoval do Chüéré na názorovou nejednotu ve svém značně odlehleém a periferním chošúnu, v němž sídlilo také množství Číňanů. Správce levého čúlganu chöchnúrských Mongolů Chürleg rovněž vyjádřil přání neztratit spojení s mongolským státem, za což mongolská vláda odměnila chöchnúrské nojony povýšením jejich hodnoty a zásilkou zbraní. V západním Xinjiangu došlo již v roce 1910 k čínskému vojenskému povstání proti mandžuskému ambanovi v Ili, které se obrátilo i proti tamnímu čacharskému vojsku. Část Čacharů (783 osob) v té době odešla ve dvou vlnách (druhá v červenci 1912) pod vedením velitele Lavaryn Sumjá do služeb mongolského státu a usadila se na území dnešního ajmaku Selenge.

Z 49 vnitromongolských chošúnů se v prvních letech po vyhlášení mongolské samostatnosti přihlásilo 35 chošúnů (z čúlganů Šilín gol, Džirim, Ich džú, Džost, Ulánčab) a také Osm čacharských chošúnů a Bargové. Džirimský správce Rášimindžúr v dubnu 1912 vydal za podpory chüérénské vlády prohlášení o „Východomongolské autonomii“ a 20. srpna 1913 se pokusil vojenskou silou o její uskutečnění. Povstání s podobným cílem vyvolal v Džarúdkém levém chošúnu Gombodžav, který vojensky ovládl čínské město Kailu, založené v 19. století na původně mongolském území. Vláda Čínské republiky pod vedením Yuan Shi-kaie proti němu zasáhla a vůdci povstání Rášimindžúr a Udaj různými cestami uprchli do Severního Mongolska. V Ich Chüéré byl Rášimindžúr za svou snahu oceněn hodností zástupce ministra zahraničí.

Mongolská vláda se rozhodla aktivně podpořit snahy části vnitromongolských nojonů o sjednocení s Mongolskem a za tímto účelem vyslala v roce 1912 armádu vedenou prvním ministrem Čagdardžavem v několika skupinách směrem na Kálgan, Batchálga, Dolonnúr, Chöchchot a Bugat chot (Baotou). V roce 1913 vojenské síly posílila a vyslala v pěti směrech do jednotlivých částí Vnitřního Mongolska. Chalchské oddíly získaly kontrolu nad Šilín golem a oblastí Čacharů až po Kálgan. 1. srpna 1913 byl významný východochalchský převtělenec a schopný politik Jegüzer chutagt Galsandaš ustaven ministrem pro východní pohraničí.

Byly to však rusko-japonské územní zájmy vzájemně uznané v letech 1907 a 1910 a v nové situaci opět potvrzené tajnou smlouvou z 25. června 1912, které odsoudily snahy Mongolů o jednotu k neúspěchu mnohem dříve, než stačila Čínská republika stabilizovat své síly po pádu dynastie Qing. První dohoda uzavřená 30. července 1907 v Petrohradu ministrem zahraničí I. P. Izvol'ským a japonským vyslancem Motono Ičiroem stanovila v prvním bodě své tajné části hranici územních zájmů Japonska a Ruska od rusko-korejské hranice kolem severního cípu jezera Huichun Belten, dále rovnou čarou až po stanici Xushui, od ní podél toku řeky Sungari po soutok s řekou Yuan. Dále po řece Non a po soutok s řekou Čuul a dále proti jejímu toku až po 122. poledník. Podle této linie a 122. poledníku měly být rozděleny sféry zájmu v Mandžusku a Vnitřním Mongolsku na západní

ruskou a východní japonskou. Ve druhém bodě se uvádělo, že Japonsko bude respektovat zájmy Ruska ve Vnější Mongolsku. V průběhu postupného diplomatického ujasňování vzájemných postojů v letech 1911 a 1912 uznalo Rusko, že jeho zájem bude omezen na Vnější Mongolsko a Vnitřní Mongolsko je volně k prosazování japonských zájmů.

Také vedení Čínské republiky se snažilo udržet si své postavení mezi vnitromongolskými představiteli mírovou cestou. 20. září 1912 nabídla čínská vláda povýšení dědičného titulu všem mongolským vládcům, kteří ji podpoří. Po porážce povstání Udaje a Rášimindžúra nechal Yuan Shikai uspořádat v Changchunu dvě setkání s mongolskými lokálními vládci (28. října a 1. listopadu 1912). Mongolové požadovali uchování svého území v rozsahu z dynastie Qing, zastavit rozšiřování zemědělské půdy ve Vnitřním Mongolsku a neměnit původní administrativní uspořádání. Setkání se ale na žádných konkrétních závěrech neusnesla a poslala podmínky mongolské strany Yuan Shikaiovi.

POČÁTEK ČÍNSKÉ REPUBLIKY A GÜNGSANGNORBU

Vnitřní Mongolsko bylo na konci mandžuské vlády mnohem méně jednotné než Chalcha. Jako nejvýraznější politik se vyprofiloval charčinský wang Güngsangnorbu a jeho postoje byly také určující pro větší část Vnitřního Mongolska. Güngsangnorbu se snažil všemi silami jednat ve prospěch Mongolů neméně jako představitelé boje za samostatnost v Chalše. Jako jihomongolský aristokrat blízký mandžuskému dvoru měl však jiné výchozí pozice a situaci Mongolů viděl z jiného úhlu než chalchští nojoni. Vzhledem k blízkosti Pekingu musel Güngsangnorbu jednat nanejvýš obezřetně, protože jakýkoli nedokonalý pokus o odpor by i v době největšího oslabení centrální moci v Číně čelil rychlé vojenské odvetě.

Na sklonku mandžuské dynastie se několik vnitromongolských představitelů v čele s Güngsangnorovem obrátilo na mandžuský dvůr s šesti požadavky posílení mongolské samosprávy. Mandžuská vláda již ve své agónii nebyla schopna reagovat. Güngsangnorbu, Najant, chorčinský dzasag čin wang Amurlinguj, bint wang Gončigsüreng, bárinský wang Džagar, tümetský dzasag bejse Gombodžav, najmanský dzasag džün wang Südzügtbatar, torgútský dzasag džün wang Palta vytvořili 24. prosince 1911 „Spojený sněm mongolské aristokracie“, také „Trvalý výbor mongolské aristokracie“, který nadále formuloval mongolské požadavky na úpravu situace, ale počítal se zachováním mandžuské dynastie. 27. prosince 1911 prohlásili, že pokud se mandžuské císařství změní v republiku, budou vnitromongolští Mongolové usilovat o vytvoření samostatného státu po vzoru Mongolů Ich Chüré. Vzhledem k tomu, že ještě v lednu 1912 zastávali čínští revolucionáři a tvůrci republiky původní proklamaci o vyhnání nehaných národností z Číny, bylo pochopitelné, že Mongolové chtěli raději zachovat mnohonárodnostní mandžuské císařství, než se stát menšinou v hanské Číně.

V prosinci 1911 se Güngsangnorbu seznámil s japonským radou Kawašima Naniwou, který navrhoval vytvoření mandžusko-mongolské autonomie pod japonskou kontrolou. 29. ledna 1912 podepsal Güngsangnorbu a bárinský wang Džagar s Kawašima Naniwou smlouvu o spolupráci a o finanční půjčce, která vstoupila v platnost od počátku března. V půli února se však Japonsko rozhodlo

dočasně podporovat Čínskou republiku a plán na vytvoření mandžusko-mongolské autonomie stáhlo. Původně bylo Kawašimovu plánu nakloněno i japonské ministerstvo zahraničí, které poskytlo 80 tisíc jenů z celkového objemu půjčky ve výši 110 tisíc jenů.

V roce 1912 vyslal Güngsangnorbu svého důvěrníka Lubsangčojdzúra do Ich Chüré s blahopřejným pozdravem bogdgegěnovi a představitelům mongolského státu, kteří Lubsangčojdzúra ochotně přivítali a chystali se mu předat pro Güngsangnorbu vládní hodnost zástupce Jižního Mongolska. Lubsangčojdzúr však hodnost nepřevzal s odkazem, že tak vážný akt musí osobně schválit Güngsangnorbu osobně. Lubsangčojdzúr si při návštěvě v Ich Chüré plně uvědomil dvojitou tvář severomongolského úsilí o samostatnost, které se až příliš nebezpečně poddává ruskému vlivu. Kritizoval také nejednotu chalchských nojonů a zcela nesouhlasil, že bogdgegěnen porušil mnišské sliby smlouvou s královnou Dondogdulam. Charčinský güng Chajsan, který byl hlavním zastáncem spojení Jižního a Severního Mongolska, měl Lubsangčojdzúrovi z hlediska Chalchů nečekané rozhodnutí za zlé. Po Kjachtské smlouvě se však také on musel navrátit do Vnitřního Mongolska, kde pro něj Güngsangnorbu zajistil beztržestné přijetí a úřad druhého předsedy Výboru pro záležitosti Mongolska a Tibetu. Güngsangnorbu se snažil ve všech situacích o politiku prospěšnou Mongolům a Vnitřnímu Mongolsku. Vzhledem ke svému původu na nejjižnějších hranicích Vnitřního Mongolska však pohlížel na dění v Chalše s nadhledem a s opodstatněnými obavami, co Mongolům může přinést spoléhání na dosud málo známé Rusko oproti Číně, s jejímž politickým myšlením již měli Mongolové bohaté zkušenosti.

Güngsangnorbu se pokusil o zavedení autonomní správy mongolských chošúnů na principu tolerance a rovnosti národností („Spojený sněm pěti národností). Jeho přílišná angažovanost v regionu však přiměla vedení Čínské republiky, aby jej povolala do hlavního města, kde byl v srpnu 1912 zvolen do vedení Kuomintangu a záhy také do čela nového řídicího orgánu pro pohraniční nečínské oblasti Čínské republiky Výboru pro záležitosti Mongolska a Tibetu (založen 1. srpna 1912), v jehož čele přečkal všechny politické změny po šestnácti letech. Vnitromongolští historikové hodnotí Güngsangnorbuovu činnost ve Výboru jako přínosnou, spíše však tato funkce Güngsangnorbu značně svazovala a nedávala mu svobodu prosazovat svou vůli. Prvním tendenčním rozhodnutím byla kritika nerovné Rusko-mongolské smlouvy, ačkoli již předtím Güngsangnorbu projevoval zdrženlivost před spoléháním na Rusko. Güngsangnorbu zajistil beztržestné přijetí oběma vnitromongolským představitelům severomongolského autonomního hnutí a autonomní vlády, Chajšanovi a Udajovi. Udaj byl původně vládcem chorčinského chošúnu Dzasagt v čúlганu Džirim. Kvůli sporům uvnitř chošúnu byl zbaven hodnosti a v roce 1912 se dostal do Ich Chüré, kde byl učiněn velitelem vojska k osvobození Vnitřního Mongolska. 20. srpna 1912 vydal Udaj „Prohlášení o nezávislosti Východního Mongolska“, v Gegěnu sime vyhlásil nezávislost, ale jeho vojsko armáda Čínské republiky do měsíce potlačila a Udaj musel uprchnout do Ich Chüré. V důsledku sporů s představiteli mongolské vlády, pod dojmem záhadné smrti svého bratra da lamy Böchbujana a neúspěchu Mongolů na konferenci v Kjachtě zatoužil Udaj vrátit se do Vnitřního Mongolska. Díky Güngsangnorbuově podpoře přijal Yuan Shikai Udajovo prohlášení loajality Čínské republice a usadil jej pod dohledem v Pekingu.